

SLAVONICA

Jan Polkowski
CÎND DUMNEZEU E ȘOVĂIELNIC

Antologie de versuri

Traducere și note de Constantin Geambașu

Prefață de Wojciech Ligeza

Editura Ratio et Revelatio

Oradea

2020

Publication subsidized by
The Polish Book Institute
– The ©POLAND Translation Program.

Redactor: Flori Bălănescu
Coperta: Stejărel Decu-Jerep
Foto: Józef Maria Ruszar.
DTP: Dan Ichimescu
Copyright © 2020

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
POLKOWSKI, JAN

**Cînd Dunezeu e șovăielnic : antologie de versuri ; trad.
și note de Constantin Geambașu / Jan Polkowski ; pref. de
Wojciech Ligeza. - Oradea : Ratio et Revelatio, 2020**
ISBN 978-606-9659-19-9

I. Geambașu, Constantin (trad.)
II. Ligeza, Wojciech (pref.)

821.162.1

Editura Ratio et Revelatio, Oradea
str. Sofiei, nr. 3, Bihor, România, 410183
e-mail: office@ratioetrevelatio.com
www.ratioetrevelatio.com

Cuprins

Nota traducătorului..... 11

PREFAȚĂ..... 13

I.

Aceasta nu este poezie (To nie jest poezja, 1977–1979)

Respiră adânc (Oddychaj głęboko, 1977–1981)..... 39

Capitulare pe frontul de est.....40

Ferestre albastre41

*** Focul umblă după tine (ziua42

Tu ești casa, tu ești nimeni.....43

Pentru o moarte bună.....44

Contradicție interioară45

Intră prin fereastra întunecată46

Ajută-ne, Doamne.....47

Casa48

Absență.....49

Rusia50

Oare te-ai născut, omule51

Mama.....52

„Nu-l cunosc pe acest om”53

*** Văi blajine se cuibăresc în poet,54

Gură, întuneric55

O lume simplă ca visul de copil.....56

În tranșeele bisericii Neprihănitei Zămisliri57

Eu sînt poarta oișelor58

*** Dacă ai mințit roagă-te59

Cu spatele spre lumină60

II. *Focul (Ogień)*

(1982-1983)

Imn.....	62
Ciorile dau roată și cad	63
Tot ce ai spus	64
Spune	65
Orice ticăloșie rimează cu Polonia	66
Nu vei fi îngerul păzitor al fratelui tău, vei fi piatra lui	67
„Patria mea dulce”	68
Te va despica sabia	69
*** Citesc ascult – anii cincizeci agonie colaps.....	70
*** Nu scrie nimic. Să vorbească alții	71

III.

Arbori (Drzewa)

(1983–1987) 73

Etapă	74
Să se ducă larma.....	75
Europa	76
*** Cît de frumos era.....	77
Amurg	78
„Ce nu e rostit, tinde să piară”	79
*** Ce s-a întîmplat în timpul acestor clipe de existență?	80
Iubire, iubire, cîntă cît mai dureros.....	81
*** Cuvinte serbede prea mult ați vrut să spuneți	82
*** Cei ce nu au trăit deloc într-o țară	83
*** Anotimp adorat de păsări te afli deasupra noastră.....	85
A sădi arbori	86

IV.

Elegii din Munții Tymowa

(Elegie z Tymowskich Gór, 1987–1989).....	87
*** Nu e al meu acest timp (M-am prăbușit).....	88
*** De atâtea ori ispășit și totuși lumina te-a ocolit.....	89
*** În acea zi duhul a devenit femeie iar bărbat	90
*** În vis țineam în mâini un pește care se zbătea	91
Călătorie	92

V.

Cantus

(2009).....	93
Rîul.....	94
Dorință.....	95
Toscana indicazione geografica tipica	96
*** Încă nu s-au revărsat sevele din stîncă.	
Lumina mineralelor.....	98
Cantus.....	99
Ai trecut prin mine	102
Limbi amestecate	103
Glasul.....	104
„Juglans regia”	105
*** Luceafăr întunecat lumînări lungi.....	106
Casa prietenilor	107
Cernoziom	108
*** Când vei porni la drum vei fi schimbat	109
*** Nervuri cărnose de tei	
te vor îmbrățișa cu milă	110
*** Dincolo de ferestrele sparte și restul de ușă.....	111
*** Lumea	112
*** Tumultul soarelui și oglinda ceții	113
„Allemanda, corrente, sarabande, giga, ciaccona” ...	114

VI. *Umbră*

(Cień, 2010)

*** Negură în agonie. Duduie un tren murdar	116
*** Fum de zăpadă câmpii verticale	117
*** Bach, <i>toccată G-Dur</i> , fum strălucitor peste	118
*** Înainte de a veni iarna Dumnezeu se înveșmîntează într-o nouă ființă	119
*** Cît de ușor să trăiești înlăuntrul luminii	120
Wolfgang Amadeus M	121
Piatră netedă	123
*** Să trăiești doar într-o soartă răzleață	125
*** Așadar sînt eu	127
Imn	129
*** (din Osip Mandelștam)	131
Numele părinților	132
*** De prea multe ori am trăit pentru a putea lega ..	133
Așteptare	134

VII.

Glasuri

(Głosy, 2012) 135

*** Cu mîini străvezii îmi făceai sandvișuri	136
*** Îmi place biserica ticsită atunci nu văd pe nimeni	137
*** O mișcare scurtă în văzduh după gestul tău nepăsător	138
*** Dragă Tată te-am urît îngrozitor	139
*** Nu ți-am spus că sînt gravidă	140
*** Azimă Ajunul mama în rochie cenușie	141
*** M-au dus la cimitir au vrut să-ngroape trupul ..	142
*** Letargie letargie letargie valuri ale pașilor	143

VIII.

Timp amar

(Gorzka godzina, 2015)	145
Cîmpuri îngălbenite	146
*** (1).....	147
Limba se hrănește cu timpul folosit	147
(2).....	148
De cîte ori se poate despre Vermeer?	149
*** În tren un bărbat vorbea despre călătorie	151
Ohrid.....	153
*** În epoca mea sînt pe moarte	154
*** Lumea cusută cu vise sub talpa luminii	155
Fagi goi.....	156

IX.

Marșul duhurilor

(Pochód duchów, 2018)	157
În coroanele de mesteceni.....	158
Casa și fuga.....	159
Liberi de iubire	160
*** A fi sau a te ascunde	161
Pădurea	163
Suflet îndepărtat.....	165
*** Pădurile aburesc se întinde încet	166
2017	167
1943	169
Estul	171
*** Ce să spun despre celelalte vremuri.....	173
Judecată asupra luminii	175

Nota traducătorului

Antologia de față se înscrie într-un proiect literar amplu, în cadrul căruia au apărut pînă acum 20 de volume consacrate liricii polone clasice (J. Kochanowski, A. Mickiewicz, J. Słowacki, C. Norwid, S. Wyspiański, B. Leśmian, Kaizimira Iłhakowiczówna), cît și celei contemporane (Wisława Szymborska, Cz. Miłosz, Z. Herbert, T. Różewicz, poeți deveniți, între timp, clasici ai genului, St. Barańczak, R. Krynicki, A. Zagajewski, J. Kornhauser, K. Karasek. P. Sommer – reprezentanți de seamă ai „noului val”, Al. Nawrocki, J. Jarniewicz, T. Dąbrowski, din generația relativ mai tînără).

Jan Polkowski reprezintă o voce distinctă în peisajul liric polonez. Ca vîrstă se află la granița dintre generația care a debutat în anii 1980 (cînd începe mișcarea de opoziție în Polonia, odată cu înființarea sindicatelor libere „Solidaritatea”), a „tăcut aproape două decenii” (cînd a ocupat diferite funcții publice, fără a participa nemijlocit la viața literară), revenind în forță în ultimul deceniu, cînd îi apar mai multe plachete de versuri. Tematic, poetul aparține liniei tradiționale polone, temele fundamentale sintetizînd experiența strîns legată de destinul sumbru al secolului XX (ocupația nazistă, lagărele de concentrare, regimul comunist, deportări, muncă forțată, închisori, repatrieri, cenzură etc.), fiind preocupat în mare măsură de rostul evocator și terapeutic al limbii. Poeziile lui Polkowski pot fi încadrate tematic în paradigma romantică, fără a cultiva însă poetica specifică. Dimpotrivă, ca structură manifestă o largă deschidere spre paradigma modernă (renunță la prozodia clasică, la semne de punctuație uzuale), refuzînd însă programatic postmodernismul (jocul de cuvinte, evadarea din realitate, grotescul, lipsa clarității mesajului).

În toate ciclurile, poetul polonez formulează și susține un sistem de valori bine articulat, pe care îl comunică, direct sau metaforic, într-o limbă polonă exemplară. Discursul poetic

se bazează, printre altele, pe tehnica enumerărilor, cuvintele căpătînd conotații suplimentare prin contiguitate semantică. În fața istoriei opresive, individul se poate salva prin cultură și tradiție. Natura, la rîndul ei, constituie, de cele mai multe ori, un refugiu. În schimb, credința a fost puternic afectată, iar Dumnezeu, în viziunea poetului, „este uneori șovăielnic” (a se vedea și titlul antologiei).

Selecția poeziilor s-a bazat în primul rînd pe antologia publicată de Institutul „Józef Tischner” în anul 2017, la Cracovia (365 p.), cuprinzînd versurile apărute în perioada 1977–2017 (ciclurile: *Respiră adînc*, *Focul*, *Arbori*, *Elegii din Munții Tymowa*, *Cantus*, *Umbra*, *Glasuri*, *Timp amar*). De asemenea, am inclus și o parte din poemele apărute în ciclul *Marșul duhurilor* (Sopot, 2018), o încununare a căutărilor în domeniul expresiei artistice. Dincolo de criteriul valoric, selecția a ținut seama de posibilitatea transpunerii în limba română. Mulțumim și pe această cale Editurii Ratio et Revelatio pentru continuarea seriei Slavonica, profesorului Wojciech Ligeza pentru acordul de a traduce și publica Prefața. În mod deosebit, îi mulțumesc doamnei redactor Flori Bălănescu pentru atenția cu care a parcurs poemele și pentru numeroasele observații și sugestii, care au contribuit la îmbunătățirea calității versiunii românești.

Constantin Geambașu

PREFAȚĂ

Lecțiile dăinuirii

Glasul tăcerii

Îndelungata întrerupere a publicării operelor poetice nu a făcut nicidecum ca artistul să fie nevoit să-și modeleze vocea, să stabilească după ani de tăcere regulile de participare la o viață culturală care a suferit schimbări. Simplificînd, vom spune că, în ultimii ani, au trecut pe un plan secundar obligațiile față de comunitate, structurarea codurilor etice, reflecțiile axiologice; cuvîntul din registrele de sus ale existenței a fost aproape excomunicat, iar receptorii, îndeosebi cei tineri, au dorit discuții despre probleme obișnuite, alegînd jocul literar, nu dezbaterile despre îndatoriri și responsabilitate. Modelele, sezoanele, deghizările, precum și licitațiile în cazul poeziei lui Jan Polkowski nu au nimic în comun, căci poetul a rămas credincios unor valori alese, unor premise de gîndire și estetice elaborate, unei viziuni unanim acceptate cu privire la problemele încurcate ale omului în lume. În aceste versuri „eul” sensibil se înscrie în ordinea cosmică eternă, studiază sentințele și semnele sorții pentru a fixa ordinea în cuvînt, pășește pe teritoriul destrămării și al distrugerii, admiră frumusețea variată a naturii în manifestările sale, se întoarce dinspre elementele comune, conviețuind cu marea artă, urmărește însemnele Tainei, se deschide spre zone suprareale ale existenței, bazîndu-se pe înțelegerea rațională.

Retragerea lui Jan Polkowski a fost semnificativă. Cu siguranță, poetul ar fi rămas autorul unor versuri minunate în anii 1980, adică s-ar fi transferat în istoria literaturii, căci acum se vorbește fără prea multă plăcere despre acea perioadă. Poate ar fi fost reținut de tinerii cititori ca obiectiv al polemicii cu poezia lui Marcin Świetlicki (despre această controversă critica a scris din belșug). Pe de altă parte, însă, prin tăcerea sa poetul continuă să vorbească, făcîndu-ne să înțelegem ce voce din

poezia polonă lipsea, arătând indirect că ar trebui să se revină la exprimarea ferventă, afirmativă, extatică, uneori furioasă. Probabil trebuia făcut ceva cu atrofierea memoriei istorice, trecute de tineri la gheana literaturii. Absența s-a răsfrânt pozitiv asupra lecturii plachetelor *Cantus* (2009), *Umbra* (2010), *Glasure* (2012), apreciate cu entuziasm de critică, întrucât spiritul poetic recognoscibil a lui Polkowski era excelent valorificat aici. Linia împlinirilor poetice se va prelungi în următorul volum, *Timp amar*, din anul 2015.

Nu va suna ca un fragment retoric, ca o laudă goală faptul că ultimele cărți de poezie ale lui Jan Polkowski au fost cu adevărat așteptate. Pauza lirică îndelungată scoate în evidență importanța revenirii poetului și aruncă lumină asupra înțelegerii întregii opere. Iată temele și tehnicile poetice, întruchiparea subiectului liric, considerațiile despre rolul cuvântului poetic, dialogul cu multiplele tradiții din cultură, precum și cu diferiți scriitori participanți la soarta tragică a inumanului secol XX, alcătuiesc unitatea poeziei luate în discuție. *Antologia* din anul 2013 sau selecția de poezii, alcătuită de autor, publicată în seria „Poezja Polska” (Poezia Polonă), stabilește locul lui Jan Polkowski în canonul artei poloneze a cuvântului. Versurile sale circulă spre iubitorii de poezie. Și astfel, revoltatul, poetul independent, artistul care analizează cenușiul vieții, lucrând în favoarea libertății, se transformă într-un clasic care abordează teme universale, îndemnând la meditație religioasă și etică. Dacă ne întoarcem la poeziile timpurii ale lui Polkowski, merită să ne gândim că învățătura bunului simț și manifestarea dezacordului din aceste texte se înalță pe temeiul unor valori durabile.

În cel de-al doilea circuit: istoria rea și libertatea cuvântului

Perioada de debut s-a produs la începutul anilor 1980. În poezia care făcea parte din circuitul independent (sau al

doilea circuit), nivelul esențial al lui Jan Polkowski era trasat de plachetele editate în afara cenzurii. Volumul *Respiră adînc* (Odychaj głęboko, 1981), publicat de editura ABC din Cracovia, era o versiune extinsă a culegerii de dinainte, *Aceasta nu este poezie* (To nie jest poezja, 1980). În această ediție, ilustrațiile lui Zbylut Grzywacz au marcat urmele de lectură, cum ar fi agresiunea simbolurilor totalitare, izolarea și încarcerarea individului, durerea legată de dorința de libertate. În schimb, placheta *Focul* (Ogień, 1983), în ceea ce privește editarea, a prezentat posibilități modeste de „samizdat”, condițiile grafice contrastînd cu înalta valoare artistică a operei poetice a lui Jan Polkowski. Ceea ce se lega de protestul colectiv și de ridicarea moralului polonezilor într-o clipă istorică deosebită, într-o perspectivă de lectură fără grabă relevă sensuri mai adînci, mai generale. Să indicăm fie și chestiuni de viață într-un vid axiologic, dialogul cu trecutul cultural și istoric, omagierea spațiului privat, reflecție asupra cuvîntului generator de lumi poetice – în condiții extrem de grele ale scrisului, definite de „incapacitatea realității și a înțelegerii poetice”. Poetul trece peste acest impas, invocînd concretețea străzii din perioada respectivă și transformînd într-o manieră originală rezervele păstrate ale repertoriului literar. Chiar cînd Polkowski recurge la negație, negările nu elimină în mod clar valorile numite. Mobilizarea puterii cuvîntului poate fi considerată cheia importantă a lecturii textelor sale timpurii.

Jan Polkowski era încadrat între cei mai de seamă reprezentanți ai poeziei plasate în cultura independentă, versurile lui acționînd acut asupra cititorilor samizdatului în perioada stării de asediu. Se scria atunci despre un debut matur și despre o personalitate interesantă în rîndurile succesorilor generației 1968, creatorii ceva mai tineri decît poezii „noului val” sau în „literatura dintre epoci”, plasate în deceniul 1980-1990. În sintezele poetice apărea „în corul” poezilor care se străduiau să transmită aspirațiile de libertate ale polonezilor,